PACJ
PARICHART JOURNAL

Research Articles

Social Return on Investment assessment in Quality of Life and Grassroots Economy Development Project, Lamphun Province

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจฐานราก จังหวัดลำพูน

Weeraporn Supotthamjaree[1*], Nusara Saengaram[1], Atcharabhorn Wannamakok[1], Chitchanok Wongkhrua[1], Kanyarut Chaisongkram[1], Nattawut Panya[1], Wichitra Saetang[1], Pratana Govittayangkull[2] and, Ratchadaporn Hualarom[3]

วีรพร สุพจน์ธรรมจารี[1*] นุสรา แสงอร่าม[1] อัจฉราภรณ์ วรรณมะกอก[1] ชิดชนก วงศ์เครือ[1] กัญญารัตน์ ไชยสงคราม[1] ณัฐวุฒิ ปัญญา[1] วิจิตรา แซ่ตั้ง[1] ปรารถนา โกวิทยางกูร[2] และรัชดาพร หวลอารมณ์[3]

[1] Faculty of Management Sciences, Lampang Rajabhat University, Lampang, 52100, Thailand
[2] Faculty of Education, Lampang Rajabhat University, Lampang, 52100, Thailand
[3] Faculty of Humanities and Social Sciences, Lampang Rajabhat University, Lampang, 52100, Thailand
[1] คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ลำปาง 52100
[2] คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ลำปาง 52100
[3] คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ลำปาง 52100
* Correspondence: weethammajaree@gmail.com

Citation:
Supotthamjaree, W.; Saengaram, N.; Wannamakok, A.; Wongkhrua, C.; Chaisongkram, K.; Panya, N.; Saetang, W.; Govittayangkull, P.; Hualarom, R. (2026). Social return on investment assessment in quality of life and grassroots economy development project, lamphun province. *Parichart J. 39*(5), 354-372. https://doi.org/10.55164/pactj.v39i5.281891

Article history:
Received: June 28, 2025
Revised: September 9, 2026
Accepted: October 6, 2026

Publisher's Note:
This article is published and distributed under the terms of the Thaksin University.

Abstract:

Background and Objectives: This study aimed to evaluate the Social Return on Investment (SROI) of the Quality of Life and Grassroots Economy Development Project in Lamphun Province, Thailand. The evaluation sought to assess the social value generated by the project and provide information to support the development of sustainable grassroots economic initiatives.

Methods: The impact assessment focused on Dong Dam Subdistrict, Li District, Lamphun Province. A total of 53 stakeholders were purposively selected to participate in the study. Qualitative data were collected through in-depth interviews with community leaders and local government executives, together with focus group discussions involving occupational groups and older adults. The analysis was based on the SROI framework and incorporated the Theory of Change to identify the impact value chain. Financial proxies were assigned to outcomes that lacked direct market prices, and impact adjustments were applied to distinguish net benefits before comparing them with the actual investment costs.

Results: The findings indicated that the Quality of Life and Grassroots Economy Development Project achieved an SROI ratio of 1:4.45, meaning that every Thai Baht invested generated an estimated social return of 4.45 Baht. Social outcomes accounted for 88% of the total value generated, based on the project's implementation from 2019 to 2024. The principal sources of social value were enhanced self-reliance among older adults and the accumulation of community social capital. These findings highlight the importance of considering social outcomes alongside direct economic benefits when evaluating community development initiatives.

Application of this study: Strategic policy agencies should promote the development of distinctive identities and value-added products for local communities while establishing continuous SROI assessment systems. The resulting evidence can be used to improve

project management and support the long-term sustainability of the grassroots economy. Furthermore, evaluation findings should inform project development strategies and the formulation of social outcome indicators suited to local contexts. These measures can improve resource allocation, encourage public participation, and promote the equitable distribution of benefits among stakeholders, thereby strengthening community capacity and supporting sustained grassroots economic development.

Conclusions: Investment in the Quality of Life and Grassroots Economy Development Project generated substantial economic and social value for the community. The returns extended beyond direct financial benefits, particularly through strengthened community social capital and increased self-reliance among older adults. The findings suggest that developing human potential alongside strengthening community networks is essential to generating sustainable positive impacts at the local level. These findings also provide guidance for improving future community development policies and practices.

Keywords: Social Return on Investmen; Social Impact Assessment; Community Development; Grassroots Economy

บทคัดย่อ:

ที่มาและวัตถุประสงค์: การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ของโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจฐานราก จังหวัดลำพูน

ระเบียบวิธีการศึกษา: ขอบเขตการประเมินผลกระทบมุ่งเน้นพื้นที่ตำบลดงดำ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน โดยคัดเลือกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวน 53 คนด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง ซึ่งดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกร่วมกับภาคีผู้นำชุมชนและผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควบคู่กับการสนทนากลุ่มย่อยร่วมกับกลุ่มอาชีพและกลุ่มผู้สูงอายุ การวิเคราะห์ข้อมูลยึดตามกรอบ SROI โดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงเพื่อระบุห่วงโซ่ผลกระทบ กำหนดตัวแทนทางการเงิน (Financial Proxies) สำหรับมูลค่าผลลัพธ์ที่ไม่มีราคาตลาด และหักลบผลกระทบส่วนเกินเพื่อจำแนกผลประโยชน์สุทธิก่อนนำไปเปรียบเทียบกับต้นทุนการลงทุนจริง

ผลการศึกษา: ผลการวิจัยพบว่า โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจฐานราก มีค่า SROI เท่ากับ 4.45 สะท้อนว่า ทุกการลงทุนในโครงการจำนวน 1 บาท สามารถสร้างมูลค่าผลตอบแทนทางสังคมคืนสู่ชุมชนคิดเป็นมูลค่า 4.45 บาท ทั้งนี้มูลค่าส่วนใหญ่ร้อยละ 88 เกิดจากมิติทางสังคม ซึ่งคำนวณจากผลการดำเนินโครงการตั้งแต่ปี 2562 ถึง 2567 โดยเฉพาะการเพิ่มศักยภาพการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุและการสั่งสมทุนทางสังคมของชุมชน

การประยุกต์ใช้: หน่วยงานภาคยุทธศาสตร์ควรส่งเสริมการพัฒนาอัตลักษณ์และมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ชุมชน พร้อมทั้งผลักดันให้มีระบบการประเมินผลกระทบ SROI อย่างต่อเนื่อง เพื่อนำฐานข้อมูลคุณค่ามาปรับปรุงการบริหารจัดการโครงการให้ตอบสนองต่อความยั่งยืนของเศรษฐกิจฐานรากอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ควรนำผลการประเมินมาใช้กำหนดแนวทางพัฒนาโครงการและตัวชี้วัดผลลัพธ์ทางสังคมให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดสรรทรัพยากร ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และสนับสนุนการกระจายประโยชน์สู่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างทั่วถึง อันจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและความต่อเนื่องในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในระยะยาว

บทสรุป: การลงทุนในโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจฐานรากมีความคุ้มค่าต่อการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชน โดยผลตอบแทนส่วนใหญ่ไม่เพียงสะท้อนผ่านมูลค่าทางเศรษฐกิจโดยตรง แต่ยังปรากฏในรูปของทุนทางสังคมที่เข้มแข็งขึ้นและการพึ่งพา

ตนเองของผู้สูงอายุ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการมุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพมนุษย์ควบคู่ไปกับการสร้างเครือข่ายชุมชน เป็นปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงบวกอย่างยั่งยืนในระดับพื้นที่

คำสำคัญ: การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน การประเมินผลกระทบทางสังคม การพัฒนาชุมชน เศรษฐกิจฐานราก

บทนำ (Introduction)

ความมุ่งมั่นของประเทศไทยในการก้าวข้ามกับดักประเทศรายได้ปานกลางสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) เน้นย้ำถึงการสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง [1] ในบริบทของสถาบันอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางได้ปรับเปลี่ยนบทบาทเชิงรุกสู่การเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยน้อมนำพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางหลักในการดำเนินงานและจัดทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นระยะ 20 ปี มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพชีวิตในมิติต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์ และทรัพยากรชีวภาพที่หลากหลาย สอดรับกับเป้าหมายการพัฒนาจังหวัดที่มุ่งสู่ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์ สานสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ สุขภาวะดี วิถีชีวิตยั่งยืน” มหาวิทยาลัยจึงได้ดำเนินโครงการบริการวิชาการอย่างต่อเนื่อง อาทิ โครงการบูรณาการพันธกิจสัมพันธ์เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน และโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจฐานราก

การดำเนินโครงการพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจฐานรากในระดับท้องถิ่นที่ผ่านมา มักเผชิญข้อจำกัดเชิงระเบียบวิธีที่สำคัญด้านการติดตามและประเมินผลกระทบเชิงบูรณาการ [2-3] จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การประเมินโครงการพัฒนาส่วนใหญ่ยังคงยึดติดอยู่กับกรอบดั้งเดิมที่เน้น “ตัวชี้วัดเชิงผลผลิตหรือกิจกรรม” (Output-based evaluation) ซึ่งมุ่งวัดความสำเร็จเชิงปริมาณในระยะสั้น เช่น จำนวนผู้เข้ารับการอบรม หรือจำนวนงบประมาณที่เบิกจ่าย [4-2] การประเมินในลักษณะดังกล่าวมิอาจสะท้อน “คุณค่าทางสังคม” (Social Value) ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและสวัสดิการที่เกิดขึ้นจริงต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดเส้นทางสู่ผลกระทบ (Impact Pathway) ได้อย่างรอบด้าน [4-6]

เพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดดังกล่าว นักวิชาการด้านการประเมินผลกระทบจึงเสนอแนะให้นำทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Theory of Change: ToC) เข้ามาประยุกต์ใช้ในฐานะเป็นกรอบการวิเคราะห์เชิงตรรกะ [2, 4] โดย ToC ทำหน้าที่เป็นเข็มทิศนำทางที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล และสมมติฐานเบื้องหลังการส่งผ่านผลประโยชน์ตลอดห่วงโซ่ผลลัพธ์ (Results Chain) ตั้งแต่ปัจจัยนำเข้า (Inputs) และกิจกรรม (Activities) ไปสู่ผลผลิต (Outputs) ผลลัพธ์ (Outcomes) และผลกระทบ (Impact) [4-6] โดยในกระบวนการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ตามมาตรฐานสากล ToC มีบทบาทสำคัญในการเป็นรากฐานสำหรับจัดทำแผนผังผลกระทบ (Impact Map) [4, 6] ซึ่งช่วยให้ผู้ประเมินสามารถจำแนกเส้นทางการเปลี่ยนแปลงและกลั่นกรองผลลัพธ์ที่ตรงต่อความเป็นจริง หลีกเลี่ยงอคติจากการนับผลประโยชน์ซ้ำซ้อน และช่วยระบุผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้นอย่างไม่ได้คาดหมายทั้งด้านบวกและด้านลบ [2, 4] ก่อนจะนำผลลัพธ์เหล่านั้นเข้าสู่กระบวนการสร้างมูลค่าเป็นตัวเงิน (Monetization) ผ่านตัวแทนทางการเงิน (Financial Proxies) [4, 7] เพื่อเปรียบเทียบกับต้นทุนทรัพยากรที่ลงทุนไปภายใต้แนวคิดการคิดลดกระแสผลประโยชน์สุทธิ [4, 8]

ด้วยเหตุนี้ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงจึงทำหน้าที่เป็นแกนนำทางเชิงตรรกะในขั้นตอนการวางแผนผังผลกระทบของระเบียบวิธี SROI ซึ่งช่วยสร้างความโปร่งใส มีความสมเหตุสมผลและน่าเชื่อถือสูงและยกระดับหลักฐานเชิงประจักษ์ทางเศรษฐศาสตร์ [4, 7] แนวทางการประเมินตามกรอบมาตรฐานดังกล่าวได้รับการยอมรับและนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดเพื่อสะท้อนความคุ้มค่าของการลงทุนในบริบทที่หลากหลายระดับสากล เช่น การประเมินผลกระทบของสถาบันการเงินฐานรากเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงบริการทางการเงิน [8] โครงการฟื้นฟูชุมชนและที่อยู่อาศัยหลังภัยพิบัติ [6] การประเมินคุณค่าทางสังคมของสภาพแวดล้อมทางกายภาพและงานสถาปัตยกรรม [3] ตลอดจนการประเมินโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมตามแนวพระราชดำริ [9] และโครงการบริการวิชาการเพื่อยกระดับชุมชนของสถาบันอุดมศึกษาไทย [2, 5] ทว่าจากการทบทวนวรรณกรรมเชิงประจักษ์ที่ผ่านมากลับพบ “ช่องว่างขององค์ความรู้” สำคัญหลายประการ ทั้งในระดับระเบียบวิธีวิจัยและบริบทเชิงพื้นที่ ซึ่งจำกัดความแม่นยำของการประเมินคุณค่าทางสังคม **ประการแรก** ในมิติของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย งานวิจัยส่วนใหญ่มักมุ่งเน้นการเก็บข้อมูลเฉพาะกลุ่มผู้รับผลประโยชน์หลักโดยตรง เช่น กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน หรือกลุ่มสมาชิกวิสาหกิจชุมชน โดยละเลยการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับโครงสร้างที่มีความหลากหลาย แม้ว่างานวิจัยของ [2] จะเริ่มจำแนกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียออกเป็นกลุ่มแกนหลักทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่งานวิจัยในระดับชุมชนส่วนใหญ่ยังคงขาดการผนวกรวมกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น ผู้สูงอายุ

ปราชญ์ท้องถิ่น และสถาบันการศึกษาในฐานะผู้ร่วมสร้างคุณค่าเข้ามาในระบบการประเมินอย่างเป็นรูปธรรม **ประการที่สอง** ในมิติด้านผลลัพธ์และการกำหนดตัวแทนทางการเงิน การแปลงคุณค่าทางสังคมที่ไม่ใช่ตัวเงินให้กลายเป็นมูลค่าเชิงเศรษฐศาสตร์ยังคงเป็นจุดอ่อนสำคัญ โดยวรรณกรรมจำนวนมากมักเลือกวัดเฉพาะผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจที่จับต้องได้ง่าย เช่น ยอดขาย รายได้ หรือการจ้างงาน แต่กลับละเลยผลลัพธ์เชิงคุณค่า เช่น การสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิม การยกระดับการเห็นคุณค่าในตนเอง และความผาสุกทางจิตใจของผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ [7] ได้วิพากษ์ว่า การขาดชุดข้อมูลเปรียบเทียบมาตรฐานสำหรับผลลัพธ์เชิงนามธรรมมักนำไปสู่อคติในการเลือกตัวแทนทางการเงิน (Proxy Bias) หรือเกิดการประเมินมูลค่าสูงเกินจริง (Over-claiming) **ประการที่สาม** ในมิติการปรับลดผลกระทบสุทธิ (Impact Deductions) แม้หลักการสากลจะกำหนดให้ต้องปรับลดผลลัพธ์ส่วนเกิน (Deadweight) ผลลัพธ์จากบุคคล องค์กร หรือปัจจัยอื่น (Attribution) ผลลัพธ์ทดแทน (Displacement) และอัตราการลดลงของผลประโยชน์ (Drop-off) แต่งานวิจัยในบริบทเศรษฐกิจชุมชนของไทยหลายชิ้นกลับละเลยกระบวนการคำนวณดังกล่าว หรือคำนวณเพียงบางมิติ อีกทั้งการกำหนดสัดส่วนการปรับลดส่วนใหญ่มักอิงการประมาณการตามความรู้สึกโดยขาดฐานข้อมูลเชิงประจักษ์จากพื้นที่จริง ซึ่ง [8] ย้ำว่าเป็นปัญหาข้อเท็จจริงแย้ง (Counterfactual Problem) ที่ทำให้ไม่สามารถพิสูจน์ได้อย่างชัดเจนว่าหากไม่มีโครงการเข้ามาแทรกแซง ผลลัพธ์ในชุมชนจะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในระดับใด

จากช่องว่างทางวิชาการข้างต้น การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งปิดช่องว่างดังกล่าว โดยออกแบบระเบียบวิธีการประเมิน SROI ที่สะท้อนบริบทจริงของพื้นที่เศรษฐกิจฐานราก ผ่านการกำหนดตัวแทนทางการเงินที่บูรณาการทั้งมิติเศรษฐกิจและมิติสังคม ควบคู่กับการกลั่นกรองสัดส่วนการปรับลดผลกระทบสุทธิจากหลักฐานเชิงประจักษ์ในชุมชน เพื่อให้ได้กรอบแนวคิดการประเมินมูลค่าผลกระทบทางสังคมที่มีความน่าเชื่อถือ โปร่งใส และสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนสำหรับการประเมินคุณค่าทางสังคมในบริบทของพื้นที่ที่ศึกษาและเป็นกรอบอ้างอิงเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาชุมชนได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ (Objective)

1. เพื่อประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจฐานราก จังหวัดลำพูน
2. เพื่อเสนอแนะข้อมูลเชิงนโยบายต่อมหาวิทยาลัย หน่วยงานภาคท้องถิ่น และจังหวัด

ขอบเขตของการวิจัย

เนื้อหา

เนื้อหาที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ การประเมินผลกระทบทางสังคมจากการลงทุนของโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจฐานราก จังหวัดลำพูน

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในจังหวัดลำพูน ที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจฐานรากของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ครอบคลุม 8 อำเภอ 32 ตำบล ดังนี้ 1) อำเภอเมืองลำพูน ประกอบด้วย ตำบลริมปิง ตำบลเหมืองจี้ ตำบลอุโมงค์ ตำบลมะเขือแจ้ ตำบลต้นธง ตำบลเหมืองง่า ตำบลบ้านแป้น ตำบลบ้านกลาง 2) อำเภอลี้ ประกอบด้วย ตำบลลี้ ตำบลวังดิน ตำบลป่าไผ่ ตำบลก้อ ตำบลดงดำ ตำบลศรีวิชัย ตำบลแม่ตืน ตำบลเวียงแก้ว ตำบลนาทราย ตำบลแม่ลาน 3) อำเภอป่าซาง ประกอบด้วย ตำบลป่าซาง ตำบลท่าตุ้ม 4) อำเภอแม่ทา ประกอบด้วย ตำบลทาปาดุก ตำบลทาสบเส้า ตำบลทาขุมเงิน ตำบลทากาศ ตำบลทาแม่ลอบ 5) อำเภอทุ่งหัวช้าง ประกอบด้วย ตำบลทุ่งหัวช้าง ตำบลบ้านปวง ตำบลตะเคียนปม 6) อำเภอบ้านธิ ประกอบด้วย ตำบลห้วยยาบ 7) อำเภอเวียงหนองล่องประกอบด้วย ตำบลหนองยวง 8) อำเภอบ้านโฮ่ง ประกอบด้วย ตำบลบ้านโฮ่ง ตำบลศรีเตี้ย

สถานที่

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ตำบลดงดำ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เกิดผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจจากการดำเนินโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจฐานราก

เวลา

เวลาที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ วันที่ 1 พฤศจิกายน 2566 – 31 พฤษภาคม 2567

การทบทวนวรรณกรรม

1. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงและการวัดความสำเร็จของโครงการ

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Theory of Change: ToC) ถือเป็นกรอบการวิเคราะห์เชิงยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการวางแผนและประเมินผลโครงการ โดยทำหน้าที่เป็นเข็มทิศนำทางที่เชื่อมโยงระหว่างปัจจัยนำเข้า กิจกรรมการดำเนินงาน ผลผลิต

ไปสู่ผลลัพธ์ และผลกระทบเชิงโครงสร้างในระยะยาว ซึ่งมุ่งเน้นการอธิบายกลไกเชิงเหตุและผลที่ขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในบริบทสังคมและเศรษฐกิจที่มีความซับซ้อน [10] ซึ่งงานวิจัยในปัจจุบันเห็นพ้องว่าความสำเร็จของโครงการพัฒนาไม่สามารถประเมินผ่านตัวชี้วัดผลผลิตเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องพิจารณาและตรวจสอบผ่านองค์ประกอบเชิงคุณภาพ 3 ด้าน ประกอบด้วย ความสมเหตุสมผลเชิงตรรกะของเส้นทางสู่ผลลัพธ์ (Plausibility) ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากร (Feasibility) และความสามารถในการประเมินและทวนสอบผลลัพธ์เชิงประจักษ์ (Testability) [11-12]

นอกจากนี้ [12] ยังระบุว่า ToC เป็นนวัตกรรมเชิงกระบวนการที่ทำหน้าที่เป็นกรอบการประเมินสำคัญ ซึ่งช่วยให้ผู้ประเมินสามารถจำแนกและวิเคราะห์ “ความเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้คาดหวัง” (Unintended changes) ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ซึ่งช่วยลดข้อจำกัดของการประเมินแบบดั้งเดิม สอดคล้องกับข้อค้นพบของ [10] ที่ชี้ว่า ToC มีบทบาทสำคัญในการผสานความเชื่อมโยงระหว่างงานวิจัยเชิงทฤษฎีกับการนำไปปฏิบัติเพื่อสร้างให้เกิดคุณค่าจริงในพื้นที่ (Pathways to impact) โดยเฉพาะโครงการที่มุ่งเน้นการขับเคลื่อนความยั่งยืนในระดับเศรษฐกิจฐานราก

จากแนวคิดเชิงทฤษฎีดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ใช้ในการระบุตัวแปรและวางกรอบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลในการศึกษาครั้งนี้ โดยเชื่อมโยงจากกระบวนการขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาในจังหวัดลำพูนเพื่อจำแนกปัจจัยนำเข้า ทั้งที่เป็นมูลค่าทางการเงิน (Financial inputs) และไม่เป็นตัวเงิน (Non-financial inputs) ตลอดจนผลผลิตที่เกิดขึ้นโดยตรง เพื่อนำมาเป็นฐานในการวิเคราะห์เส้นทางการเกิดผลลัพธ์ในลำดับถัดไป

2. การวัดคุณค่าทางสังคมและกรอบการประเมิน SROI ตามมาตรฐานสากล

การวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับระเบียบวิธีประเมินผลกระทบทางสังคมชี้ให้เห็นว่า การประเมินผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment: SIA) และการวัดผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) มีความสัมพันธ์ในฐานะกรอบการประเมินมูลค่าทางสังคมที่เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย [9, 12] อย่างไรก็ดี กรอบการประเมินทั้งสองมีลักษณะเฉพาะและขอบเขตการวิเคราะห์ที่แตกต่างกัน โดย SIA มุ่งเน้นการระบุและการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพที่เกิดขึ้นในชุมชน ขณะที่ SROI เป็นการต่อยอดนวัตกรรมจาก SIA ด้วยการประเมินมูลค่าผลลัพธ์ให้เป็นตัวเงิน (Monetization of outcomes) เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบกับต้นทุนโอกาสเชิงเศรษฐศาสตร์ได้อย่างเป็นรูปธรรม [3, 7]

เพื่อให้ผลการประเมินมีความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับในระดับสากล การวิเคราะห์จำเป็นต้องดำเนินงานภายใต้กรอบการประเมิน SROI ตามแนวทางมาตรฐานสากลของเครือข่ายระดับโลกของผู้เชี่ยวชาญ องค์กร และผู้ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งเน้นการประเมินและบริหารจัดการคุณค่าทางสังคม (Social Value International: SVI) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนมาตรฐาน 6 ขั้นตอน ดังนี้

1) การกำหนดขอบเขตและการระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นการกำหนดขอบเขตผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการ และการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผล (Stakeholder Engagement)

2) การจัดทำแผนภาพผลลัพธ์ (Mapping outcomes) เป็นการสร้างแผนภูมิผลกระทบหรือทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (ToC) เพื่ออธิบายตรรกะความเชื่อมโยงจากปัจจัยนำเข้าสู่ผลลัพธ์

3) การหาหลักฐานยืนยันผลลัพธ์และการกำหนดมูลค่าของผลลัพธ์ เป็นการจัดเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อยืนยันการเกิดผลลัพธ์ และการกำหนดตัวแทนทางการเงิน (Financial proxies) ในการประเมินมูลค่าของผลลัพธ์ที่ไม่มีราคาตลาด

4) การกำหนดค่าผลกระทบที่แท้จริง เป็นการคำนวณมูลค่าผลกระทบสุทธิโดยการปรับลดค่าผลกระทบส่วนเกิน ได้แก่ ผลลัพธ์ส่วนเกิน (Deadweight) ผลลัพธ์แทนที่ (Displacement) ผลลัพธ์จากบุคคล องค์กรหรือปัจจัยอื่น (Attribution) และอัตราการลดลงของผลประโยชน์ (Drop-off)

5) การคำนวณอัตราผลตอบแทน SROI เป็นการคำนวณมูลค่าปัจจุบันของผลลัพธ์สุทธิ (Net Present Value: NPV) ด้วยการปรับด้วยอัตราคิดลด (Discount rate) เปรียบเทียบกับมูลค่าปัจจุบันของเงินลงทุนเพื่อคำนวณหาอัตราส่วน SROI โดยการศึกษานี้ผู้วิจัยไม่ได้ดำเนินการวิเคราะห์ความอ่อนไหวของผลตอบแทน (Sensivity Analysis) ด้วยข้อจำกัดด้านระยะเวลาการดำเนินงานวิจัย อย่างไรก็ดีผู้วิจัยได้มุ่งเน้นการคำนวณมูลค่าผลตอบแทนบนพื้นฐานของการกำหนดสมมติฐานตามข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ในพื้นที่ศึกษาอย่างระมัดระวัง (Consevfative Approach)

6) การรายงาน การนำไปใช้ และการสร้างให้เกิดแนวปฏิบัติ เป็นการเผยแพร่ผลลัพธ์สู่สาธารณะอย่างโปร่งใส และการบูรณาการตัวชี้วัดเข้าสู่แผนกลยุทธ์องค์กร

จากการศึกษากรณีโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดย [5] และ [9] สะท้อนว่ากรอบการประเมินในระดับผลกระทบ (Impact) และอัตราส่วน SROI ช่วยสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายและการจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงกว่าการประเมินระดับปฏิกิริยาตอบสนอง (Reaction) อย่างไรก็ตาม [13] และ [7] ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับข้อจำกัดเรื่องอคติที่อาจเกิดขึ้นในการกำหนดตัวแทนทางการเงิน (Financial proxies bias) ซึ่งสามารถลดทอนได้ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุก

ขั้นตอนตั้งแต่การกำหนดหลักเกณฑ์การเลือกแหล่งข้อมูล การกำหนดตัวแทนทางการเงิน การทวนสอบความเหมาะสมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประกอบกัน

ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ในการระบุตัวแปรและกรอบความสัมพันธ์ในการศึกษาครั้งนี้ โดยเชื่อมโยงจากหลักการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่เศรษฐกิจฐานรากจังหวัดลำพูน ไปสู่การแปลงผลลัพธ์ทางสังคมเชิงคุณภาพที่เกิดขึ้นจริงกับชุมชนให้กลายเป็นมูลค่าที่เป็นตัวเงินผ่านตัวแทนทางการเงินที่สะท้อนบริบทในพื้นที่ เพื่อลดความเอนเอียงในการประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์

3. การสังเคราะห์ระเบียบวิธีประเมิน

จากการทบทวนและประมวลวรรณกรรมเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ทั้งในระดับสากลและบริบทเศรษฐกิจฐานรากของประเทศไทย พบประเด็นสำคัญเชิงระเบียบวิธีที่สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดและช่องว่างทางองค์ความรู้ ในมิติต่าง ๆ ดังนี้

1) การระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย งานวิจัยส่วนใหญ่ในอดีตมักมุ่งเน้นการประเมินเฉพาะกลุ่มผู้ได้รับผลประโยชน์หลักโดยตรง เช่น กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น ซึ่งแม้จะช่วยให้การรวบรวมข้อมูลมีความเฉพาะเจาะจง แต่กลับมีข้อจำกัดในการสะท้อนภาพเครือข่ายผลกระทบในมิติกว้าง ขณะที่งานวิจัยของ [2] ได้พัฒนากรอบการจำแนกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียออกเป็นกลุ่มแกนหลัก ทางตรงและทางอ้อม อย่างไรก็ดี วรรณกรรมที่ผ่านมายังคงละเลยการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่อาจได้รับผลกระทบเชิงลบ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตลอดเส้นทางผลกระทบ

2) การกำหนดตัวแทนทางการเงิน ในทางปฏิบัติการแปลงผลลัพธ์ทางสังคมที่ไม่ใช่ตัวเงินให้เป็นมูลค่าทางการเงินยังคงเป็นความท้าทายหลัก งานวิจัยของ [5] เน้นการใช้ข้อมูลรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เป็นหลักโดยไม่ได้แจกแจงที่มาของตัวแทนทางการเงินอย่างเป็นระบบ ขณะที่ [9] และ [2] ได้ริเริ่มนำตัวแทนทางการเงินด้านสิ่งแวดล้อม เช่น มูลค่าคาร์บอนเครดิตจากการลดการเผา มูลค่าต้นทุนการประกอบอาชีพที่ลดลงมาใช้คำนวณ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม [7] ได้วิพากษ์ว่า แบบจำลอง SROI ส่วนใหญ่มักเผชิญปัญหาการขาดชุดข้อมูลเปรียบเทียบมาตรฐาน ในการประเมินผลลัพธ์เชิงนามธรรม เช่น คุณค่าทางวัฒนธรรม การสืบสานภูมิปัญญา และความภาคภูมิใจของชุมชน ซึ่งทำให้เสี่ยงต่อการเกิดความเอนเอียงในการประมาณการมูลค่า (Proxy bias) หรือการประเมินมูลค่าสูงเกินจริง (Over-claiming)

3) การกำหนดเกณฑ์การปรับลดผลกระทบสุทธิ (Base Case Scenario Deductions) ความสมบูรณ์ของแบบจำลอง SROI ขึ้นอยู่กับความรัดกุมในการปรับลดผลกระทบ 4 มิติ ได้แก่ ผลลัพธ์ส่วนเกิน ผลลัพธ์แทนที่ ผลลัพธ์จากบุคคล องค์กร และปัจจัยอื่น และอัตราการลดลงของผลประโยชน์ จากการสังเคราะห์พบว่า งานวิจัยบางส่วนละเลยการคำนวณปรับลดค่าเหล่านี้ หรือระบุเฉพาะบางตัวแปร เช่น งานของ [9] ที่คำนวณเฉพาะ ผลลัพธ์ส่วนเกิน (ร้อยละ 80) ผลลัพธ์จากบุคคล องค์กรและปัจจัยอื่น (ร้อยละ 35) โดยไม่ได้ประเมินผลลัพธ์แทนที่และอัตราการลดลงของผลประโยชน์ ในขณะที่ [2] แสดงการปรับลดครบทั้ง 4 มิติ ได้แก่ ผลลัพธ์ส่วนเกิน (ร้อยละ 30) ผลลัพธ์แทนที่ (ร้อยละ 0-10) ผลลัพธ์จากบุคคล องค์กรและปัจจัยอื่น (ร้อยละ 10-20) และอัตราการลดลงของผลประโยชน์ (ร้อยละ 10) ทั้งนี้ ประเด็นเชิงวิพากษ์ที่สำคัญที่สุดในระดับสากลคือ ปัญหาข้อเท็จจริงแย้ง เนื่องจากผู้วิจัยส่วนใหญ่ไม่สามารถสร้างสถานการณ์คู่ขนาน เพื่อพิสูจน์ว่าหากไม่มีการดำเนินโครงการแล้วผลลัพธ์จะเกิดขึ้นเองเท่าใด จึงมักใช้การประมาณการตามดุลยพินิจ

4) ความผันแปรของอัตราคิดลดและผลการประเมิน SROI ผลลัพธ์อัตราส่วน SROI ในวรรณกรรมที่ผ่านมามีความแปรผันตามบริบทและสมมติฐานทางการเงิน เช่น โครงการสิ่งแวดล้อมพระราชดำริมีอัตราส่วน SROI เท่ากับ 1 : 4.9 (อัตราคิดลดร้อยละ 3.76) และโครงการบริการวิชาการพัฒนาผลิตภัณฑ์มีอัตราส่วน 1 : 2.01 (อัตราคิดลดร้อยละ 10) ความแตกต่างของอัตราคิดลดทางสังคม และกรอบเวลาในการประเมิน สะท้อนถึงการขาดมาตรฐานกลางที่ชัดเจนในการประเมินโครงการพัฒนาชุมชนฐานราก

ความแตกต่างและจุดเด่นของงานวิจัยนี้

เพื่อปิดช่องว่างทางองค์ความรู้ จากวรรณกรรมที่ผ่านมา การวิจัยครั้งนี้จึงได้ออกแบบระเบียบวิธีประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ดังนี้

1. **การจำแนกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย** โดยขยายขอบเขตการประเมินให้ครอบคลุมกลุ่มที่มีบทบาทและได้รับผลกระทบโดยตรงของชุมชน 5 กลุ่มสำคัญ ได้แก่

1.1 ผู้เข้าร่วมการอบรมทอผ้า (ผู้พัฒนาทักษะและยกระดับอาชีพ)

1.2 ผู้สูงอายุ (กลุ่มเป้าหมายการฟื้นฟูสุขภาวะทางจิตใจและการใช้เวลาว่างให้เกิดคุณค่า)

1.3 ปราชญ์ด้านการทอผ้า (ผู้ถ่ายทอดทุนทางปัญญาและองค์ความรู้ดั้งเดิม)

1.4 ชุมชนตำบลดงดำ (ผู้ได้รับประโยชน์จากการหมุนเวียนของเศรษฐกิจและการสืบสานอัตลักษณ์ท้องถิ่น)

1.5 มหาวิทยาลัย (ในฐานะสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและผู้ขับเคลื่อนการบริการวิชาการ) ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยในอดีตที่มักวิเคราะห์ผู้รับประโยชน์เป็นกลุ่มรวมเพียงกลุ่มเดียว

2. การบูรณาการประเมินมูลค่าเชื่อมโยง 2 มิติหลัก กำหนดตัวแทนทางการเงิน ที่สะท้อนผลลัพธ์ทั้งใน **มิติเศรษฐกิจ** (เช่น รายได้เสริมจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอ การออกแบบลายผ้า การเป็นวิทยากร การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ เป็นต้น) ควบคู่กับ **มิติสังคม** (เช่น คุณค่าการสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอของปราชญ์ท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่ การสร้างความผาสุกและคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ ความเข้มแข็งของเครือข่ายความร่วมมือในชุมชน เป็นต้น) โดยแปลงผลลัพธ์เชิงคุณภาพและเชิงนามธรรมให้เป็นมูลค่าทางการเงิน บนฐานข้อมูลจริงของพื้นที่ เพื่อป้องกันปัญหาอคติในการกำหนดตัวแทนทางการเงิน (Proxy bias)

3. การประเมินผลกระทบสุทธิบนฐานความเป็นจริง โดยดำเนินการวิเคราะห์และปรับลดผลกระทบส่วนเกินครบทั้งปัจจัยผลลัพธ์ส่วนเกิน (Deadweight) ผลลัพธ์จากบุคคล องค์กรและปัจจัยอื่น (Attribution) ผลลัพธ์แทนที่ (Displacement) และอัตราการลดลงของผลประโยชน์ (Drop-off) ตามข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ในบริบทของตำบลดงดำ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เพื่อขจัดปัญหาการอ้างสิทธิ์ผลประโยชน์เกินจริง (Over-claiming) และยืนยันความโปร่งใส น่าเชื่อถือของอัตราส่วน SROI ที่สะท้อนคุณค่าจากการยกระดับเศรษฐกิจฐานรากอย่างแท้จริง

บทสรุปการสังเคราะห์วรรณกรรมนำสู่กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทำหน้าที่เป็นเข็มทิศนำทางในการวางแผนผังผลกระทบของระเบียบวิธี SROI ซึ่งเมื่อนำมาใช้เป็นกรอบการประเมิน SROI จะไม่เพียงแต่ช่วยแปลงคุณค่าทางสังคมที่เป็นนามธรรมให้เป็นมูลค่าเชิงปริมาณที่เป็นรูปธรรมในทางเศรษฐศาสตร์ แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความโปร่งใส (Transparency) และความรับผิดชอบ (Accountability) ต่อสาธารณะ ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการประเมินผลกระทบสุทธิเป็นไปอย่างรัดกุมและสะท้อนบริบทเชิงประจักษ์ของการยกระดับเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่ตำบลดงดำ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยจึงได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังแสดงใน Figure 1. โดยเชื่อมโยงเส้นทางสู่ผลกระทบมีรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำแนกผู้มีบทบาทและผู้ได้รับผลกระทบ 5 กลุ่ม ได้แก่ (1) ผู้เข้าร่วมการอบรมทอผ้า(2) ผู้สูงอายุ (3) ปราชญ์ด้านการทอผ้า (4) ชุมชนตำบลดงดำ และ (5) มหาวิทยาลัย เพื่อให้ครอบคลุมขอบเขตผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างรอบด้าน

2. ปัจจัยนำเข้า (Inputs) บูรณาการทั้งปัจจัยทางการเงิน คือ งบประมาณโครงการ และปัจจัยที่ไม่ใช่ตัวเงิน เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชี่ยวชาญของวิทยากร เวลาในการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นต้น

3. กิจกรรมการดำเนินงาน (Activities) การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการยกระดับทักษะการทอผ้า การถ่ายทอด ภูมิปัญญาลายผ้าทอดั้งเดิม การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ (เช่น การทอผ้าและการตัดเย็บเป็นถุงผ้าทอ เป็นต้น) กิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ (การอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างง่าย เช่น การทำไข่เค็มสมุนไพร การทำน้ำเต้าหู้ การทำน้ำยาล้างจาน การทำสร้อยข้อมือลูกปัด เป็นต้น) และกิจกรรมการสร้างความรักความสามัคคี (เช่น กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและเยาวชน กิจกรรมลงพื้นที่เพื่อเยี่ยมเยียนและเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่กลุ่มประชากรเปราะบางในชุมชน เป็นต้น)

4. ผลผลิต (Outputs) ผลิตภัณฑ์ผ้าทอยกดอกที่ได้รับการพัฒนา อัตลักษณ์ลายผ้าที่ถูกบันทึก องค์ความรู้ที่ ได้รับการถ่ายทอด และจำนวนผู้ผ่านการอบรม

5. ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ (Outcomes) จำแนกเป็น 2 มิติ ได้แก่

5.1 มิติเศรษฐกิจ รายได้เสริมที่เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายผ้าทอ การออกแบบลายผ้า การรับจ้างเป็นวิทยากร และการขยายตัวของมูลค่าสินค้าเชิงสร้างสรรค์

5.2 มิติสังคม การสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่ การยกระดับความผาสุกและการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ และความเข้มแข็งของเครือข่ายความร่วมมือในชุมชน

6. ตัวชี้วัดผลลัพธ์และตัวแทนทางการเงิน กำหนดตัวแทนทางการเงินที่สะท้อนมูลค่าเศรษฐกิจจริงในพื้นที่ (เช่น รายได้สุทธิเฉลี่ยต่อครัวเรือน ค่าจ้าง/มูลค่าการถ่ายทอดองค์ความรู้ มูลค่าการส่งเสริมสุขภาวะ/การลดภาระพึ่งพิง เป็นต้น) โดยอิงข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อป้องกันอคติในการประมาณการ

7. การปรับค่าผลกระทบสุทธิ ดำเนินการปรับลดผลกระทบส่วนเกินทั้ง 4 มิติได้แก่ ผลลัพธ์ส่วนเกิน (Deadweight) ผลลัพธ์จากบุคคล องค์กรและปัจจัยอื่น (Attribution) ผลลัพธ์แทนที่ (Displacement) และอัตราการลดลงของผลประโยชน์ (Drop-off)

8. การคำนวณและประเมินผลตอบแทนทางสังคม การคิดลดมูลค่าผลประโยชน์สุทธิเป็นมูลค่าปัจจุบันสุทธิ (NPV) เปรียบเทียบกับมูลค่าปัจจุบันของต้นทุนการลงทุนรวม เพื่อคำนวณอัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน

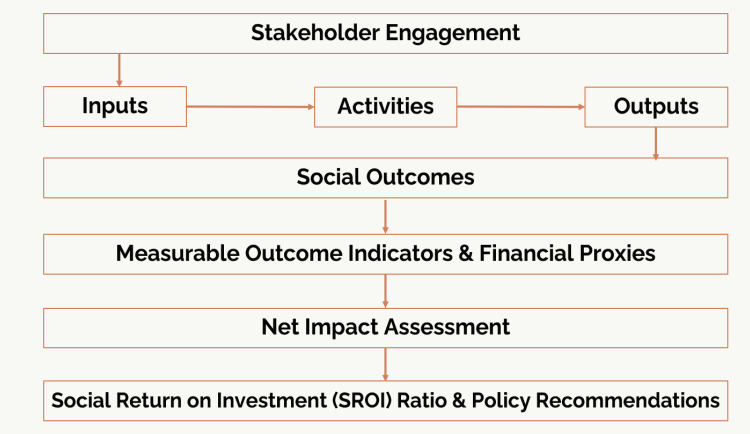

Figure 1. Conceptual Framework
Source : Nicholls et al. [4]

ระเบียบวิธีการศึกษา (Methodology)

การประเมิน SROI ในการศึกษานี้ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นข้อมูลประกอบสำหรับการระบุผลลัพธ์ร่วมกับการวิเคราะห์มูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ โดยผสานกรอบแนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง มาใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของเส้นทางสู่ผลกระทบ เพื่อประเมินมูลค่าผลกระทบสุทธิที่เกิดขึ้นจริงกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างโปร่งใส มีรายละเอียดดังนี้

1. ขอบเขตพื้นที่ศึกษาและหน่วยในการวิเคราะห์

ประชากรเชิงพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ คือ พื้นที่ดำเนินโครงการบริการวิชาการภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ในจังหวัดลำพูน ครอบคลุม 8 อำเภอ 32 ตำบล คณะผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเฉพาะเจาะจง บนเงื่อนไข 2 ประการ ได้แก่ (1) เป็นพื้นที่ที่มหาวิทยาลัยดำเนินงานพันธกิจสัมพันธ์เพื่อพัฒนาท้องถิ่นต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 2 ปี และ (2) เป็นพื้นที่ที่สะท้อนให้เห็นถึงการได้รับผลกระทบเชิงประจักษ์อย่างน้อย 2 มิติขึ้นไป (จากทั้งหมด 3 มิติ ได้แก่ มิติเศรษฐกิจ มิติสังคม และมิติสิ่งแวดล้อม) ทั้งนี้ จากการคัดกรองพบพื้นที่ที่มีคุณลักษณะครบถ้วนตามเกณฑ์ คือ ตำบลดงดำ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ซึ่งปรากฏผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงเด่นชัดใน 2 มิติหลัก คือ มิติเศรษฐกิจ และมิติสังคม

2. ขอบเขตการกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและการสุ่มตัวอย่าง

คณะผู้วิจัยกำหนดขอบเขตผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งเป็นที่ผู้ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการเข้าร่วมโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจฐานราก ตำบลดงดำ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ครอบคลุมห่วงโซ่ผลลัพธ์และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่าง ๆ จำนวนรวมทั้งสิ้น 53 คน ทั้งนี้การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบดังนี้

1.1 วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มุ่งเน้นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key -Informants) ที่เป็นผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหารโครงการ และผู้ขับเคลื่อนในระดับแกนนำ เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยนำเข้า และโครงสร้างการดำเนินงาน จำนวนรวม 7 คน ประกอบด้วย (1) หัวหน้าโครงการ จำนวน 1 คน (2) ปราชญ์ชุมชน จำนวน 1 คน (3) ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน และ (4) ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 2 คน

1.2 วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) มุ่งเน้นการสนทนากลุ่มย่อยกับผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงในฐานะผู้ปฏิบัติการและกลุ่มเป้าหมาย เพื่อค้นหาแผนที่ผลลัพธ์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริง และระบุสัดส่วนปัจจัยผลกระทบส่วนเกิน จำนวนรวม 46 คน ประกอบด้วย (1) กลุ่มอาชีพ จำนวน 10 คน และ (2) กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 30 คน และ (3) กลุ่มบุคคลทั่วไปในชุมชน จำนวน 6 คน

3. แนวทางการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

เพื่อให้การประเมิน SROI มีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และสะท้อนคุณค่าทางสังคมที่เกิดขึ้นจริงโดยปราศจากอคติหรือการอ้างมูลค่าที่สูงเกินจริง (Overclaiming) คณะผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการตรวจสอบความถูกต้องตามหลักเกณฑ์มาตรฐานสากลของคุณค่าทางสังคมตามมาตรฐานสากล (Social Value International: SVI) ผ่าน 4 กลไกหลัก ดังต่อไปนี้

3.1 การตรวจสอบสามเส้าเพื่อยืนยันสายโซ่แห่งผลลัพธ์ (Triangulation of Impact Value Chain) คณะผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยเทคนิควิธีสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยทำการเปรียบเทียบและเชื่อมโยงข้อมูลจาก 3 แหล่งหลัก ได้แก่ (1) ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (กลุ่มอาชีพ และกลุ่มผู้สูงอายุ) (2) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้บริหารโครงการและผู้นำท้องถิ่น และ (3) ข้อมูลเชิงประจักษ์จากรายงานผลการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง เพื่อตรวจสอบความสมเหตุสมผลของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยนำเข้าไปสู่ผลลัพธ์อย่างเป็นระบบ

3.2 การทวนสอบผลลัพธ์ร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หลังจากการวิเคราะห์แผนที่ผลลัพธ์ คณะผู้วิจัยได้นำผลสรุปรายการผลลัพธ์กลับไปทวนสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหาเรียงรายกลุ่มร่วมกับผู้แทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักในพื้นที่ตำบลดงดำ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เพื่อร่วมกันยืนยันว่า (1) การเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นเกิดขึ้นจริงจากการดำเนินโครงการ และ (2) ตัวชี้วัดผลลัพธ์ที่กำหนดขึ้น มีความสอดคล้องกับบริบทวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่ศึกษา

3.3 การรับรองความสมเหตุสมผลของตัวแทนทางการเงิน เนื่องจากผลลัพธ์ทางสังคมส่วนใหญ่เป็นสินค้าและบริการที่ไม่มีราคาตลาด ผู้วิจัยจึงดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของการกำหนดมูลค่าตัวแทนทางการเงิน โดยอาศัยหลักความระมัดระวัง (Principle of Conservatism) ผ่าน 2 แนวทาง คือ

3.3.1 การสอบทานด้วยวรรณกรรมและฐานข้อมูลอ้างอิง โดยเทียบเคียงมูลค่าตัวแทนทางการเงินกับฐานข้อมูลราคากลาง ค่าเสียโอกาส หรือผลการศึกษา SROI ในโครงการบริการวิชาการที่ผ่านมาซึ่งได้รับการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการที่น่าเชื่อถือ

3.3.2 การประเมินราคาโดยชุมชน โดยนำตัวแทนทางการเงินที่คัดเลือก อาทิ วิธีการประเมินความเต็มใจที่จะจ่าย (Willingness to Pay) หรือต้นทุนทดแทน (Replacement Cost) เข้าสู่กระบวนการพิจารณาร่วมกันกับปราชญ์ชุมชนและผู้นำท้องถิ่น เพื่อตรวจสอบว่ามูลค่าดังกล่าวมิได้สูงหรือต่ำเกินไปกว่าความเป็นจริงในมิติเศรษฐกิจเชิงพื้นที่

3.4 การตรวจสอบความถูกต้องของปัจจัยผลกระทบส่วนเกิน เพื่อขจัดมูลค่าส่วนเกินที่มิได้เกิดจากศักยภาพ ของโครงการบริการวิชาการโดยตรง ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงของค่าน้ำหนักร้อยละในส่วนของผลลัพธ์ส่วนเกิน (Deadweight) ผลลัพธ์แทนที่ (Displacement) ผลลัพธ์จากบุคคล องค์กรหรือปัจจัยอื่น (Attribution) และอัตราการลดลงของผลประโยชน์ (Drop-off) โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยวิธีการที่หลากหลายตามความเหมาะสมของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น การหาค่าเฉลี่ยร่วมกันของกลุ่มผู้เข้าร่วมการอบบรมทอผ้าและการออกแบบลายผ้า การตกลงร่วมกันของกลุ่มผ่านกระบวนการประชุมสนทนากลุ่มของกลุ่มผู้สูงอายุ การสัมภาษณ์เชิงลึกจากปราชญ์ท้องถิ่นและผู้นำองค์กร เป็นต้น เพื่อวิเคราะห์หาหลักฐานเชิงประจักษ์ ว่าผลลัพธ์ในแต่ละด้านนั้นแท้จริงแล้วมีปัจจัยภายนอกหรือหน่วยงานส่วนท้องถิ่นอื่นเข้ามาหนุนเสริมในสัดส่วนเท่าใด ซึ่งจะช่วยรับประกันว่ามูลค่าปัจจุบันสุทธิของผลกระทบ (Net Present Value of Impact) ที่นำไปคำนวณอัตราส่วน SROI มีความถูกต้องและโปร่งใสตามหลักเศรษฐศาสตร์อย่างแท้จริง

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและการสร้างแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเกณฑ์มาตรฐานสากลของกระบวนการ SROI โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาจากการจดบันทึกบทสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มร่วมกับการคำนวณทางเศรษฐศาสตร์ ดังนี้

4.1 การสร้างแผนที่ผลลัพธ์ การกำหนดตัวชี้วัดผลลัพธ์ และคำนวณมูลค่าผ่านตัวแทนทางการเงินที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องแล้ว

4.2 การคำนวณมูลค่าผลกระทบสุทธิ โดยนำมูลค่าผลประโยชน์ทั้งหมดมาปรับลดผลกระทบส่วนเกินเพื่อหักลบผลลัพธ์ที่ไม่ได้เกิดจากโครงการจริง ได้แก่ ผลลัพธ์ส่วนเกิน ผลลัพธ์แทนที่ ผลลัพธ์จากบุคคล องค์กร หรือปัจจัยอื่น และอัตราการลดลงของผลประโยชน์

4.3 การคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) โดยนำผลการแปลงค่าทางการเงินของผลลัพธ์มาคำนวณค่าผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ซึ่งมีสูตรการคำนวณดังนี้

เกณฑ์ในการพิจารณาค่า SROI

ค่า SROI มีค่ามากกว่าหนึ่ง แสดงว่าการลงทุนในโครงการบริการวิชาการก่อให้เกิดคุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจฐานรากสูงกว่ามูลค่าทุนงบประมาณที่จัดสรร (คุ้มค่าเชิงเศรษฐศาสตร์) โครงการดังกล่าวมีผลตอบแทนทางสังคมมากกว่าเงินลงทุน (งบประมาณที่ได้รับการจัดสรร)

ค่า SROI มีค่าน้อยกว่าหนึ่ง แสดงว่าการลงทุนในโครงการก่อให้เกิดคุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจฐานรากต่ำกว่างบประมาณลงทุนเชิงประจักษ์

ผลการศึกษา (Research Results)

จากการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการ ผู้วิจัยได้กำหนด ผลลัพธ์ ตัวชี้วัด วิธีการคำนวณมูลค่าทางการเงิน และแหล่งอ้างอิง ของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียพื้นที่ตำบลดงดำ ตารางที่ 1 (Table 1) โดยได้นำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการสร้างห่วงโซ่ผลลัพธ์ คำนวณผลกระทบสุทธิโดยปรับลดมูลค่าของผลลัพธ์ที่โครงการไม่ได้ก่อ ตารางที่ 2 (Table 2) ดังนี้

ผลลัพธ์ส่วนเกิน พบว่า ความเชื่อมั่นของปราชญ์ทอผ้าและการสร้างชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีค่าสูงถึงร้อยละ 80 ในขณะที่สามารถเป็นวิทยากรได้ของผู้เข้าร่วมอบรมการทอผ้ามีค่าร้อยละ 30 หมายความว่าผลลัพธ์ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากพื้นฐานเดิมของชุมชน

ผลลัพธ์จากบุคคล องค์กรหรือปัจจัยอื่น พบว่า ผลลัพธ์ส่วนใหญ่มีการปรับลดร้อยละ 25 ยกเว้นการสร้างชุมชนที่ดีที่ไม่มีการปรับลดส่วนนี้

อัตราการลดลงของผลลัพธ์ พบว่า ความมั่นใจในการใช้ชีวิตและลดการพึ่งพาผู้อื่นของผู้สูงอายุมีอัตราการลดลงร้อยละ 50 ในขณะที่ความรักความสามัคคีในชุมชนมีอัตราการลดลงร้อยละ 10 อย่างไรก็ตาม ผลลัพธ์ที่เป็นรายได้จากการทอผ้าไม่มีการลดลงของผลลัพธ์

Table 1. Outcomes, indicators, monetary value, total value, and sources of information by stakeholders in Dong Dam Subdistrict, Li District, Lamphun Province.

Stakeholders	Outcomes	Indicators	Monetary Value	Total Value	Sources of Information
Participants in weaving and pattern design training, including the development of woven bags	- Earning income from selling woven fabrics. - Earning income from selling woven fabric bags.	1. Income continues to increase. 2. The number of households with increased income.	**Income from selling woven fabrics.** Person 1: before 8, after 12, increased by 4 pieces, 2,000 baht each, for 8,000 baht/month * 12 months, totaling 96,000 baht. Person 2: before 4, after 6, increased by 2 pieces, 1,500 baht each, for 3,000 baht/month * 12 months, totaling 36,000 baht. Person 3: before 2, after 4, increased by 2 pieces, 1,500 baht each, for 3,000 baht/month * 12 months, totaling 36,000 baht. Person 4: before 4, after 6, increased by 2 pieces, 1500 baht each, for 3,000 baht/month * 12 months, totaling 36,000 baht. Person 5: before 10, after 15, increased by 5 pieces, 500 baht each, for 2,500 baht/month * 12 months, totaling 30,000 baht. Person 6: before 4, after 5, increased by 1 piece, 400 baht each, for 400 baht/month * 12 months, totaling 4,800 baht. **Income from selling cloth bags.** Person 1: before 10, after 20, increased by 10 pieces, 50 baht each, for 500 baht/month * 12 months, totaling 6,000 baht.	244,800 baht	Interviews with participants in weaving and pattern design training.

Table 1. Outcomes, indicators, monetary value, total value, and sources of information by stakeholders in Dong Dam Subdistrict, Li District, Lamphun Province (continued).

Stakeholders	Outcomes	Indicators	Monetary Value	Total Value	Sources of Information
	Earning income from designing fabric patterns.	Proportion of stakeholders who reported receiving compensation for designing fabric designs	Income from fabric design: Person 5 :1 times at 1,000 baht per time, totaling 5,000 baht. Person 2 :2 times at 1,000 baht per time, totaling 2,000 baht. Person 2 :3 times at 1,000 baht per time, totaling 2,000 baht. Person 1 :4 time at 300 baht, totaling 300 baht.	9,300 baht	Interviews with participants in weaving and pattern design training.
	The ability to be a speaker.	Proportion of stakeholders who reported receiving compensation for being a speaker.	Income from being a speaker: Person 6 :1 sessions at 1,800 baht per session, totaling 10,800 baht. Person 3 :2 sessions at 1,800 baht per session, totaling 5,400 baht. Person 4 :3 sessions at 1,600 baht per session, totaling 6,400 baht. Person 3 :4 sessions at 1,000 baht per session, totaling 3,000 baht. Person 4 :5 sessions at 600 baht per session, totaling 2,400 baht.	28,000 baht	Interviews with participants in weaving and pattern design training.
Elderly people	Having confidence in daily life and reducing dependence on others.	The number of elderly people who can live and take care of themselves.	The cost of hiring caregivers for 30 elderly people at 300 baht per person per day (local rate) * 30 days * 12 months, totaling 3,240,000 baht.	3,240,000 บาท	Interviews with elderly people.

Table 1. Outcomes, indicators, monetary value, total value, and sources of information by stakeholders in Dong Dam Subdistrict, Li District, Lamphun Province (continued).

Stakeholders	Outcomes	Indicators	Monetary Value	Total Value	Sources of Information
Weaving guru	Having confidence in conveying knowledge.	Stakeholders reported that There is greater confidence in conveying knowledge as a result of the project.	Expenses for training to build confidence, 1 course, 17,010 baht (Inner power).	17,010 baht	- Interview with a weaving guru. - INNER MAKEOVER by Teacher Ngo Rossukhon.
Dong Dam Subdistrict Community	Love and unity were fostered.	Stakeholder engagement in community activities.	The opportunity cost of performing personal tasks is calculated based on the minimum wage for 30 people at 332 baht per person for 5 days, totaling 49,800 baht.	49,800 baht	- Interviews with community members who have participated in the Unity and Harmony Project. - Ministry of Labor.

Table 2. Results of the evaluation of social returns on investment of the project.

Results	Value of benefits	Dead-weight	Displace-ment	Attribu-tion	Drop off	Initial value of outcomes
Earning more income from selling woven fabrics/ woven bags	244,800.00	0	0	24.62%	0	184,530.24
Earning income from fabric design	9,300.00	0	0	24.62%	0	7,010.34
Capable of being a lecturer	28,000.00	30	0	25	0	14,700.00
Feeling confident in transferring knowledge	17,010.00	80	0	25	0	2,551.50
Feeling confident in daily life and reducing dependence on others	3,240,000.00	50	0	25	50	1,215,000.00
Love and unity arising	49,800.00	50	0	25	10	18,675.00
Creating better communities	1,337,500.00	80	0	0	0	267,500.00

Source: Research Findings.

หลังจากปรับลดมูลค่าของผลลัพธ์ที่โครงการไม่ได้ก่อ ผู้วิจัยได้คำนวณมูลค่าปัจจุบันสุทธิของผลลัพธ์ทางสังคมโดยกำหนดอัตราคิดลด (Discount Rate) ที่ร้อยละ 3.5 ต่อปี อ้างอิงตามอัตราความพึงพอใจในเวลาทางสังคม (Social Time Preference Rate: STPR) ตามมาตรฐานของ [14] และคู่มือการประเมิน SROI สากล [4] เนื่องจากเป็นการคำนวณบนฐานราคาคงที่ (Constant Prices) และสะท้อนคุณค่าทางสังคมอย่างแท้จริง พบว่ามูลค่าปัจจุบันสุทธิ (Net Present Value) รวมเท่ากับ 6,141,281.51 บาท ในขณะที่อัตราส่วน SROI เมื่อเปรียบเทียบกับต้นทุนโครงการที่ 1,381,230 บาท พบว่า ค่า SROI เท่ากับ 4.45 หมายถึงการลงทุนทุก 1 บาท จะได้รับผลตอบแทนทางสังคมกลับมา 4.45 บาท ดังที่แสดงในตารางที่ 3 (Table 3)

Table 3. Results of the evaluation of sociel returns on investment of the preject at discount rate of 3.5 percent.

Stakeholders	Results	Value of benefit (Baht)					
		Year 0	**Year1**	**Year2**	**Year3**	**Year4**	**Year5**
Participants in weaving and pattern design training, including the development of woven bags	Earning more income from selling woven fabrics/woven bags	184,530.24	184,530.24	184,530.24	184,530.24	184,530.24	184,530.24
	Earning income from fabric design	7,010.34	7,010.34	7,010.34	7,010.34	7,010.34	7,010.34
	Capable of being a lecturer	14,700.00	14,700.00	14,700.00	14,700.00	14,700.00	14,700.00
Weaving guru	Feeling confident in transferring knowledge	2,551.50	2,551.50	2,551.50	2,551.50	2,551.50	2,551.50
Elderly people	Feeling confident in daily life and reducing dependence on others	1,215,000.00	1,215,000.00	607,500.00	303,750.00	151,875.00	75,937.50
Dong Dam Subdistrict Community	Love and unity arising	18,675.00	18,675.00	16,807.50	15,126.75	13,614.08	12,252.67
Lampang Rajabhat University	Creating better communities	267,500	267,500	267,500	267,500	267,500	267,500
Total Benefit per year		1,709967.08	1,709967.08	1,100,599.58	795,168.83	641,781.16	564,482.25
Present value per year		**1,709,967.08**	1,652142.11	1,027,421.48	717,196.73	559,275.20	475,278.91
	Total present value is equal to 6,141,281.51						
	The project cost is equal to 1,381,230						
	Social return on investment is equal to 4.45						

Source**:** Research Findings.

จากผลการวิจัย สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียใน 2 มิติหลัก โดยใช้ฐานการคำนวณสัดส่วนของมูลค่าปัจจุบันรวมตลอดระยะเวลาการประเมินดังนี้ (Figure 2)

1) มิติเศรษฐกิจ (ร้อยละ 12) ก่อให้เกิดรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายผ้าทอและกระเป๋าผ้าทอ รวมถึงการสร้างโอกาสให้ผู้เข้ารับการอบรมพัฒนาไปสู่การเป็นวิทยากร คิดเป็นมูลค่าผลกระทบ 206,240.58 บาทต่อปี

2) มิติสังคม (ร้อยละ 88) ถือเป็นมิติที่เกิดผลกระทบสูงที่สุด โดยสร้างความมั่นใจในการใช้ชีวิตและลดการพึ่งพาผู้อื่นของผู้สูงอายุ เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน สร้างความมั่นใจให้ปราชญ์ท้องถิ่น รวมถึงมหาวิทยาลัยสามารถแสดงบทบาทในการสร้างชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น คิดเป็นมูลค่าผลกระทบ 1,503,726.50 บาทต่อปี

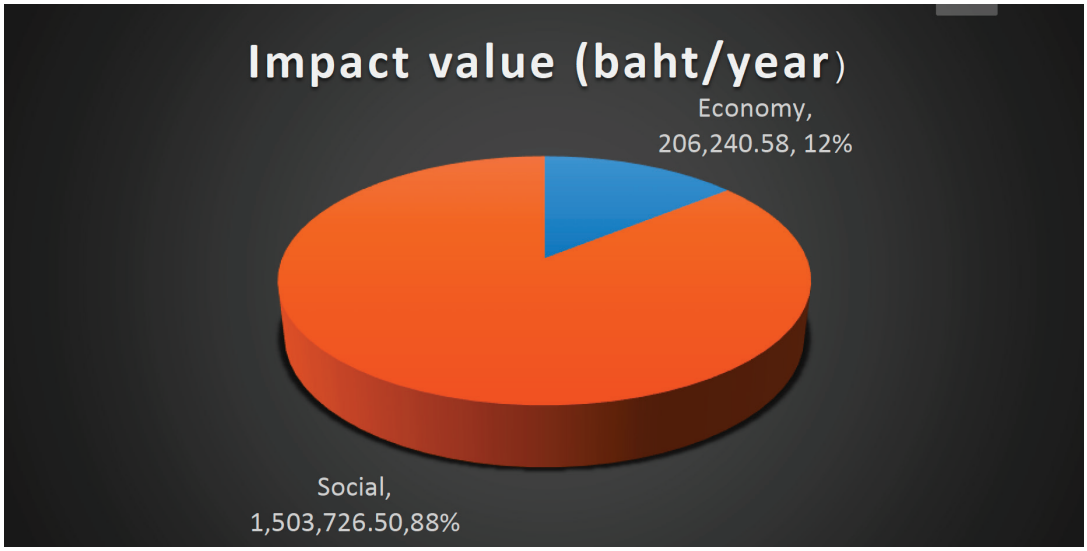

Figure 2. The Social and Economic Impact Value.

Source: Research Findings

จากผลการประเมินความคุ้มค่าเชิงปริมาณข้างต้น คณะผู้วิจัยได้เติมเต็มความสมบูรณ์ให้แก่ผลการวิจัยด้วยการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผ่านกระบวนการวิเคราะห์อัตลักษณ์เชิงประเด็น (Thematic Analysis) เพื่อสกัดข้อค้นพบเชิงลึก ที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมศาสตร์ของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ภายใต้โครงสร้างทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง ดังมีรายละเอียดจำแนกตามมูลค่าปัจจุบันสุทธิของผลกระทบดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 การกระตุ้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ผ่านผลิตภัณฑ์ชุมชน

หลักฐานเชิงประจักษ์

“หลังจากเข้าร่วมการอบรม ได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้น สามารถออกแบบลายได้เอง และสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเองให้มีความแปลกใหม่ ทันสมัยขึ้น” FG 2

“ได้พัฒนาฝีมือ เพิ่มความรู้มากขึ้น มีอาชีพการออกแบบลายผ้า มีรายได้จากการออกแบบลายผ้าเพิ่มขึ้น” FG 1

ข้อค้นพบเชิงลึก การนำต้นทุนทางวัฒนธรรมมาเพิ่มมูลค่าผ่านการออกแบบ ช่วยให้กลุ่มอาชีพมีช่องทางรายได้ที่ชัดเจนขึ้น

มูลค่าผลกระทบ 191,540.58 บาทต่อปี

ประเด็นที่ 2 การเปลี่ยนผ่านจากผู้เรียนสู่การเป็นผู้นำทางความรู้ของผู้เข้ารับการอบรมทอผ้าและการออกแบบลายผ้า

หลักฐานเชิงประจักษ์

“หลังจากเข้าร่วมโครงการ มีรายได้เพิ่ม มีงานเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม มีความสุขในการทำงาน และภูมิใจในภูมิปัญญาของเราที่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้คนอื่นได้” FG3

“ได้รับความรู้เพิ่มขึ้น มีรายได้เพิ่ม มีอาชีพเพิ่มจากที่เคยแปรรูปผลิตภัณฑ์ มาเป็นการทอผ้าได้ ได้เป็นวิทยากรในชุมชนแบบจิตอาสาบ้าง” FG5

ข้อค้นพบเชิงลึก เกิดการยกระดับทุนมนุษย์ จากระดับ “ผู้รับประโยชน์” ไปสู่การเป็น “ผู้ส่งต่อความรู้” สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความยั่งยืนของโครงการที่สร้างปราชญ์ชุมชนรุ่นใหม่ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดลำพูน

มูลค่าผลกระทบ 14,700.00 บาทต่อปี

ประเด็นที่ 3 การเสริมความมั่นใจในการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ด้านการทอผ้า

หลักฐานเชิงประจักษ์

“การที่ราชภัฏเข้ามาส่งเสริมให้แม่เป็นวิทยากรสอนทอผ้าในหลาย ๆ หลักสูตร ทำให้แม่รู้สึกภูมิใจที่ได้ช่วยสอนให้คนที่ไม่มีทักษะเรื่องการทอผ้าเลย แม่สามารถสอนเค้าจนทำได้ทุกอย่าง และที่แม่ภูมิใจอีกอย่างหนึ่งก็คือ คนที่มาเรียนกับแม่สามารถไปสอนคนอื่นต่อได้ ทำให้มีอาชีพมีรายได้เลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้” MW1

ข้อค้นพบเชิงลึก การเข้ามาสนับสนุนของมหาวิทยาลัยราชภัฏช่วยหนุนเสริมเวทีและบทบาทวิทยากรอย่างเป็นทางการช่วยแปรเปลี่ยน “ความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล” (Tacit Knowledge) ให้กลายเป็นความมั่นใจในการออกแบบการสอนที่ถ่ายทอดได้จริง ทำให้ปราชญ์ตระหนักถึงพลังในบทบาทครูของตนเองอย่างชัดเจน ซึ่งไม่เพียงเสริมสร้างความภาคภูมิใจและการเห็นคุณค่าในตนเอง แต่ยังจุดประกายให้เกิดความพร้อมที่จะส่งต่อภูมิปัญญาให้คงอยู่และงอกงามต่อไปในรุ่นถัดไปได้อย่างยั่งยืน

มูลค่าผลกระทบ 2,551.50 บาทต่อปี

ประเด็นที่ 4 การเสริมความมั่นใจและลดการพึ่งพาในกลุ่มผู้สูงอายุ

หลักฐานเชิงประจักษ์

“ได้ความรู้มากขึ้น มีความสุข ได้ไปเจอเพื่อน ๆ สุขภาพจิตใจดี ไม่ต้องกลัวซึมเศร้า ทำไข่เค็มทานเองในบ้านได้ รายจ่ายลดลง” A30

“ เป็นสิ่งที่ดีมาก เพราะทำให้มีรายได้เสริม มีทักษะในการเรียนรู้งานในโครงการ มีความสุขไม่เหงา ได้แลกเปลี่ยน เรียนรู้ในกลุ่มได้ดีมาก” A28

ข้อค้นพบเชิงลึก โครงการไม่ได้เพียงแค่ให้ทักษะอาชีพ แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกในการสร้างคุณค่าในตนเองให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งส่งผลกระทบเชิงบวกต่อสุขภาพจิตและการลดภาระทางสังคมในระยะยาวด้วย

มูลค่าผลกระทบ 1,215,000.00 บาทต่อปี

ประเด็นที่ 5 การเสริมความเข้มแข็งของทุนทางสังคม

หลักฐานเชิงประจักษ์

“หลังจากเข้าร่วมโครงการ ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง ในชุมชน มีความรักสามัคคีกันทุกรุ่นทุกวัย มีกิจกรรมทำร่วมกันบ่อยขึ้น เช่นการแข่งขันกีฬา ทุกคนเห็นคุณค่าการออกกำลังกาย ได้รับความสนุกสนาน มีความสุขคลายเครียด” FGE22

“ รู้สึกดี มีความสุข ได้พบเจอเพื่อน ไม่เครียด ชุมชนมีความรักความสามัคคี” FGE 15

“ ดี เพราะการอบรมช่วยให้ได้ฝึกสมอง มีรายได้เพิ่ม มีความสามัคคี ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน” C12

“ มีอาชีพเสริม มีรายได้เพิ่มให้กับครอบครัว ชุมชน มีความรักความสามัคคีในกลุ่มและชุมชน” C7

ข้อค้นพบเชิงลึก โครงการทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางทางสังคมที่ช่วยถักทอความสัมพันธ์ข้ามรุ่น ลดความตึงเครียด และฟื้นฟูความสุขมวลรวมของคนในชุมชน ความผูกพันและสามัคคีที่เกิดขึ้นได้แปรเปลี่ยนเป็นทุนทางสังคมที่เกื้อหนุนการรวมกลุ่มสร้างอาชีพเสริมและยกระดับเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน

มูลค่าผลกระทบ 18,675.00 บาทต่อปี

ประเด็นที่ 6 มหาวิทยาลัยราชภัฏกับการขับเคลื่อนพื้นที่เชิงกลยุทธ์

หลักฐานเชิงประจักษ์

“ การที่มหาวิทยาลัยราชภัฏ เข้ามาส่งเสริมในพื้นที่ในทุกช่วงวัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุได้รับโอกาสในการเรียนรู้ในโครงการต่าง ๆ ที่มหาวิทยาลัยลงไปจัด ทำให้เกิดอาชีพเสริมในชุมชน รายได้เพิ่มขึ้น เกิดความสามัคคี ทัศนคติในการดำรงชีวิตดีขึ้น สร้างคุณภาพชีวิตที่ดี มหาวิทยาลัยราชภัฏเข้ามาช่วยผลักดันส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน” LC1

ข้อค้นพบเชิงลึก กิจกรรมของมหาวิทยาลัยทำหน้าที่เป็น “กลไกเสริมสร้างทุนทางสังคมและความสัมพันธ์ภายในชุมชน” ที่เชื่อมประสานคนในชุมชนพื้นที่ตำบลดงดำ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูนเข้าด้วยกัน ส่งผลให้เกิดระบบนิเวศชุมชนที่เกื้อกูลกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของเศรษฐกิจฐานราก

มูลค่าผลกระทบ 267,500 บาทต่อปี

สรุปและการอภิปรายผล (Conclusion and Discussion)

จากการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) ของโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่ตำบลดงดำ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน พบว่าโครงการมีค่า SROI เท่ากับ 4.45 ซึ่งหมายความว่าการลงทุนในโครงการทุก 1 บาท จะสร้างมูลค่าผลตอบแทนทางสังคมกลับคืนมาคิดเป็นมูลค่า 4.45 บาท โดยมีมูลค่าปัจจุบันสุทธิรวมตลอดระยะเวลา 5 ปี อยู่ที่ 6,141,281.50 บาท (ภายใต้อัตราคิดลดร้อยละ 3.5) ผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นเชิงประจักษ์ว่า โครงการดังกล่าวเกิดความคุ้มค่า และมีมูลค่าผลประโยชน์ทางสังคมที่ประเมินได้สูงกว่ามูลค่าการลงทุนภายใต้สมมติฐานและกรอบการคำนวณที่ใช้ในการศึกษา

สอดคล้องกับงานวิจัยของ [7] และ [2] ที่สะท้อนว่าการประเมินในระดับผลกระทบ (Impact) และอัตราส่วน SROI ช่วยขับเคลื่อนนโยบายและการจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อนำผลการศึกษามาวิเคราะห์และอภิปรายเชิงลึกร่วมกับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง สามารถสรุปองค์ความรู้และขยายความเชื่อมโยงในแต่ละมิติได้ ดังนี้

1. **มิติสังคม** การฟื้นฟูคุณค่าในตนเองและทุนทางสังคม

โดยมิติสังคมถือเป็นแกนหลักที่เกิดผลกระทบสูงที่สุดของโครงการ โดยคิดเป็นร้อยละ 88 ของมูลค่าผลกระทบทั้งหมด (1,503,726.50 บาทต่อปี) เมื่อพิจารณารายผลลัพธ์ พบว่า ความมั่นใจในการใช้ชีวิตและลดการพึ่งพาผู้อื่นของผู้สูงอายุ มีมูลค่าสุทธิสูงที่สุด (1,215,000 บาทต่อปี) ในขณะที่ การสร้างความมั่นใจในการถ่ายทอดความรู้ของปราชด้านการทอผ้า (มูลค่าสุทธิ 2551.50 บาทต่อปี) ในเชิงพฤติศาสตร์ ข้อค้นพบเชิงลึกนี้ชี้ให้เห็นว่า โครงการไม่ได้เป็นเพียงช่องทางในการให้ทักษะอาชีพระยะสั้น แต่ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างคุณค่าในตนเองให้แก่กลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งส่งผลเชิงบวกต่อสุขภาวะทางจิตและการลดภาระทางสังคมระยะยาว สอดคล้องกับแนวคิดของ [11] ในเรื่องเส้นทางสู่การเกิดผลกระทบ (Pathways to impact) ที่มุ่งขับเคลื่อนความยั่งยืนในระดับเศรษฐกิจฐานรากผ่านการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างความยั่งยืน

นอกจากนี้ การเกิดความรักความสามัคคีในชุมชน (มูลค่าสุทธิ 18,675.00 บาทต่อปี) รวมถึงมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ซึ่งมีบทบาทเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น สร้างผลกระทบคิดเป็นร้อยละ 16 (มูลค่าสุทธิ 267,500 บาทต่อปี) สะท้อนว่ากิจกรรมของโครงการฯ ทำหน้าที่เป็น “กลไกเสริมสร้างทุนทางสังคมและความสัมพันธ์ในชุมชน” ที่เชื่อมประสานคนในชุมชนเข้าด้วยกัน ก่อให้เกิดระบบนิเวศชุมชนที่เกื้อกูล ซึ่งสอดรับกับกรอบ ToC ในการจำแนกและวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงเชิงบวกที่นำไปสู่ผลลัพธ์ในระยะยาว

2. มิติเศรษฐกิจ การยกระดับทุนมนุษย์และเศรษฐกิจสร้างสรรค์

มิติเศรษฐกิจเกิดผลกระทบคิดเป็นร้อยละ 12 ของมูลค่าผลกระทบ (มูลค่าสุทธิ 206,240.58 บาทต่อปี) ประกอบด้วยรายได้จากการจำหน่ายผ้าทอ/กระเป๋าผ้าทอ และการออกแบบลายผ้า (มูลค่าสุทธิ 191,540.58 บาทต่อปี) รวมถึงโอกาสในการพัฒนาไปสู่การเป็นวิทยากร โดยประเด็นที่น่าสนใจคือ การเปลี่ยนผ่านจากผู้เรียนสู่การเป็นผู้นำทางความรู้ (มูลค่าสุทธิ 14,700.00 บาทต่อปี) สิ่งนี้สะท้อนถึง การยกระดับทุนมนุษย์ จากระดับ “ผู้รับประโยชน์” ไปสู่การเป็น “ผู้ส่งต่อความรู้” ซึ่งกลไกนี้ทำให้ผลลัพธ์ด้านรายได้จากการทอผ้าไม่มีการลดลงของผลประโยชน์เลย (Drop-off = 0%) ในตลอดช่วงระยะเวลาการคำนวณ แสดงให้เห็นถึงความยั่งยืนภายใต้สมมติฐานที่ใช้ในการประเมินทางเศรษฐกิจ จากการนำต้นทุนทางวัฒนธรรมมาเพิ่มมูลค่า สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของจังหวัดลำพูน ที่เชื่อมโยงจากผลลัพธ์เชิงคุณภาพไปสู่มูลค่าสุทธิทางเศรษฐศาสตร์

เมื่อวิเคราะห์ตามกรอบของ [13] ความยั่งยืนที่แท้จริงเกิดจากความสมดุลของหลากมิติ กิจกรรมของมหาวิทยาลัยฯ ได้ทำหน้าที่เป็นสถาบันพี่เลี้ยงที่ช่วยเติมเต็มช่องว่างทางการพัฒนา อย่างไรก็ดี ในขั้นตอนการประเมิน ผลลัพธ์ในส่วนนี้มีค่าผลลัพธ์ส่วนเกิน (Deadweight) สูงถึงร้อยละ 80 ควบคู่กับค่าผลลัพธ์จากบุคคล องค์กร หรือ ปัจจัยอื่น (Attribution) ที่เท่ากับร้อยละ 0 สอดคล้องกับกรอบแนวคิดการประเมินผลกระทบทางสังคมของ [13] ซึ่งชี้ว่า การประเมินคุณค่าที่แท้จริงของการแทรกแซงทางสังคมไม่ได้พิจารณาเพียงขนาดของผลกระทบรวม แต่ต้องคำนึงถึงคุณค่าส่วนเพิ่มสุทธิที่องค์กรสร้างขึ้นจริง ตัวเลขดังกล่าวสะท้อนว่าชุมชนมีฐานทุนทางสังคมและศักยภาพเดิมเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนอยู่แล้ว ขณะที่บทบาทของมหาวิทยาลัยฯ ทำหน้าที่

เป็นตัวเร่งปฏิกิริยาเชิงโครงสร้างที่เข้าไปปิดช่องว่างการพัฒนาเฉพาะจุดได้อย่างแม่นยำ โดยปราศจากความซ้ำซ้อนกับภาคีภายนอกอื่น

ในมิติเศรษฐศาสตร์เพื่อสังคมตามทัศนะของ [13] การค้นพบระดับ Deadweight ที่สูงเช่นนี้ไม่ได้ลดทอนคุณค่าของโครงการ แต่กลับเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชี้ให้เห็นถึงความคุ้มค่าของการลงทุนเชิงเป้าหมาย และการไม่ก่อให้เกิดภาวะพึ่งพิงองค์กรภายนอก เนื่องจากความสำเร็จส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนศักยภาพภายในของชุมชนเอง ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่สำคัญต่อการส่งมอบผลลัพธ์ที่ยั่งยืน แม้จะสิ้นสุดการดำเนินโครงการแล้วก็ตาม

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

มหาวิทยาลัย และหน่วยงานภาคท้องถิ่น ควรปรับเปลี่ยนระบบการรายงานผลการดำเนินโครงการบริการวิชาการและโครงการพัฒนาชุมชน จากเดิมที่เน้นตัวชี้วัดเชิงกิจกรรม เช่น จำนวนผู้เข้าร่วมการอบรม มาเป็นการรายงานเชิงผลกระทบ ตามกรอบขั้นตอนของ SROI ทั้งนี้เพื่อให้หน่วยงานสามารถนำข้อมูลการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนไปเป็นข้อมูลประกอบการวางแผน การจัดสรรงบประมาณ การติดตามผลและการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย หน่วยงานภาคท้องถิ่น และจังหวัด

เอกสารอ้างอิง (References)

[1] Srichan, P., & Kosolkittiamporn, S. (2023). Comparative efficiency analysis of local development projects using hybrid Data Envelopment Analysis and SROI. *Journal of Local Governance and Innovation*, *7*(3), 201–218. https://doi.org/10.4018/jlgi.2023.07.03.11 (In Thai)

[2] Suwankesorn, S., Nuchpho, P., & Chantharaksa, W. (2024). Using Social Return on Investment to Analyze Worthiness of Academic Services: A Case study of Rai Fung Fueng Muang Bangklang Community Enterprise in Muang Bangklang Subdistrict, Sawankhalok District, Sukhothai Province. *Parichart Journal*, *37*(3), 670–689. https://doi.org/10.55164/pactj.v37i3.270577 (In Thai)

[3] Watson, K. J., Evans, J., Karvonen, A., & Whitley, T. (2016). Capturing the social value of buildings: The promise of Social Return on Investment (SROI). *Building and Environment*, *103*, 289–301. https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2016.04.007

[4] Nicholls, J., Lawlor, E., Neitzert, E., & Goodspeed, T. (2012). *A guide to Social Return on Investment* (2nd ed.). The SROI Network. https://doi.org/10.4135/9781412973793.n132

[5] Jankrajangjaeng, S., & Lakul, L. (2023). Social Return on Investment (SROI) assessment of quality of life development projects in rural communities. *Journal of Community Development Research*, *16*(2), 45–58. https://doi.org/10.3016/jcdr.2023.16.2.04 (In Thai)

[6] Teo, W. S., Seow, T. W., & Radzuan, I. S. M. (2021). Applying Social Return on Investment (SROI) to build a sustainable flood recovery project. *Journal of Technology Management and Business*, *8*(1), 51–58.

[7] Millar, R., & Hall, K. (2013). Social Return on Investment (SROI) and performance measurement: The demands of accountability and evaluation in the social sector. *Public Management Review*, *15*(6), 923–941. https://doi.org/10.1080/14719037.2012.698857

[8] Grazioli, R., Pizzo, G., Poletti, L., Tagliavini, G., & Timpano, F. (2020). *The Social Return on Investment (SROI) of four microfinance projects* (No. 2020/65). EIF Working Paper.

[9] Toopmongkol, S., Wongsin, P., & Srisuwan, A. (2022). Economic and social value evaluation of artisanal fisheries development using Social Return on Investment (SROI). *Kasetsart Journal of Social Sciences*, *43*(4), 897–906. https://doi.org/10.34044/j.kjss.2022.43.4.15 (In Thai)

[10] Oberlack, C., Breu, T., Giger, M., & Messerli, P. (2019). Theories of change in sustainability science: Understanding pathways to impact. *Sustainability Science*, *14*(4), 1011–1025. https://doi.org/10.1007/s11625-019-00696-1

[11] Anderson, A. A. (2005). *The community builder's guide to theory of change*. Aspen Institute Roundtable on Community Change.

[12] Singhapreecha, C. (2024). Advanced social impact evaluation: Integrating Theory of Change and Social Return on Investment in public policy. *Thai Journal of Public Administration*, *22*(1), 89–115. https://doi.org/10.5018/tjpa.2024.22.1.89 (In Thai)

[13] Maier, F., Schober, C., Simsa, R., & Millner, R. (2015). Success factors of Social Return on Investment (SROI) analyses: A literature review and empirical findings. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, *26*(5), 1820–1843. https://doi.org/10.1007/s11626-014-9498-x

[14] Hurst, M. (2019). *The Green Book: Central Government Guidance on Appraisal and Evaluation*. HM Treasury, London, UK: OGL Press.